

КОНЦЕПЦИЯ

ЗА РАЗВИТИЕ НА

НАЦИОНАЛНИЯ ИНСТИТУТ ЗА НЕДВИЖИМО КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО

Изготвил:

арх. Петър Петров

Националният институт за недвижимо културно наследство е държавен културен институт с национално значение, който подпомага министъра на културата при упражняване на неговите правомощия по провеждане на държавната политика в областта на опазването на недвижимо културно наследство. Съдейства за синхронизирането и прилагането на международните конвенции в областта на опазване на недвижимо културно наследство в България.

Дейността на НИИ НКН се определя с Правилник за устройството и задачите на НИИ НКН.

1. Анализ и оценка на състоянието и дейността на Националния институт за недвижимо културно наследство, основни проблеми на функционирането му

Съгласно ЗКН и „ПРАВИЛНИК за устройството и дейността на Националния институт за недвижимо културно наследство“ на организацията са вменени значителен обем задачи и дейности. Към настоящия момент институтът извършва само част от тях, основно свързани с оперативна дейност по издаване на становища и съгласуване на инвестиционни проекти, поддържане на архив на НКН и мониторинг на обектите със световно значение.

НИИ НКН не изпълнява в пълен обем важни за опазването дейности като: провеждане на лабораторни изследвания и определяне на приложни техники и технологии за консервация и реставрация на паметници на културата; осъществяване на научни разработки и обучение в областта на опазването на паметниците на културата; изработване на пилотни проекти за експериментирание на методики и за решаване на специфични проблеми по опазване на паметници на културата; организиране информационен център за паметниците на културата и за обектите, свързани с българската история и култура извън страната; разработване методики и методически указания и предлагане на конкретни мерки за опазването и популяризирането на НКН; мониторинг на състоянието на паметници на културата; поддържане и управление на Националния архивен фонд на паметниците на културата и на информационен център за тях; взаимодействие с културни институти, с научни и други организации в страната и в чужбина в областта на опазването на културно-историческото наследство.

В резултат на това България не изпълнява част от ангажиментите, които е поела за опазване на българското наследство в контекста на европейското, въпреки ратифицираните международни конвенции.

Причини:

- системно negliжиране на всички управленски нива на значението на системата за опазване на недвижимо културно наследство и водещата роля, която НИИ НКН трябва да има в този процес;
- несъответствие на структурата и броя на служителите на НИИ НКН спрямо задачите, които институтът трябва да извършва, недостатъчен брой експерти за осъществяване на целия набор от дейности, предвидени в ЗКН и в Правилника за дейността на института;
- недостатъчно финансиране;
- недостатъчна подготовка на новите служители, постъпващи на работа;
- напускане на по-старите и опитни кадри, които познават проблемите на НКН;
- липсата на приемственост;
- недобро познаване на актуалното състояние и проблеми на културното наследство по региони;
- липса на перспективи за личностно развитие и съответно на мотивация у кадрите на НИИ НКН;
- капсулиране на дейността на института в рамките основно на неотложните процедури;

Резултати:

- неизпълнението на пълния набор от дейности води до системна загуба на недвижимо културно наследство на територията на цялата страна, включително и в чужбина;
- претовареност на експертите по дирекции, в резултат на което се получава забавяне на преписки, на актуализацията на списъка на НКЦ, на изготвянето на предписания, режими и др.;
- гражданско недоволство към работата на института и създаване се общ негативен образ за НИИ НКН. Недоволството възниква и в резултат на неинформираност и непознаване на изискванията към обектите на културното наследство;
- горното води и до желание за заобикаляне ЗКН и съгласувателните процедури по чл. 83 поради страх от забавяне и неясноти и до масови незаконни намеси в обекти на НКН от всички категории;
- неосъзнаване на значението на културното наследство за обществото и за съхраняване на националната идентичност;
- формиране на негативно отношение към културното наследство като цяло.

б) насоки за утвърждаване на мястото на Националния институт за недвижимо културно наследство в националната система за опазване на културното наследство и връзка с другите културни институти и организации в областта на културно наследство

Утвърждаването на мястото на института, като основно звено в системата за опазване на НКН следва да се осъществи чрез:

1. Възстановяване на доверието в института и постигане на широка обществена, експертна и политическа подкрепа за дейността му.
2. Осъществяване на промени в НИНКН за постигане на съгласуваност между законодателно поставени отговорности и задачи и структурата на института.
3. Инициране, от страна на института, на промени в нормативната база, свързани с подобряване на процеса на опазване на културното наследство.

в) стратегия за развитието на Националния институт за недвижимо културно наследство като държавен културен институт с национално значение към министъра на културата, извършващ дейност в областта на опазване на недвижимото културно наследство

Функциите, които НИНКН следва да изпълнява съгласно ЗКН, изискват значителен човешки, материален, времеви и финансов ресурс. Предвид ограничените към момента възможности на института, следва да се осигури съдействие от други държавни, академични и неправителствени организации при осъществяване на основни задачи като: актуализация на публичния регистър на недвижимите културни ценности, научноизследователската дейност, издирване, изучаване, деклариране и предоставяне на статут на обекти на недвижимото културно наследство, специализирано документиране на недвижими културни ценности и на наличната информация за тях, създаване и поддържане на специализирана карта на недвижимите културни ценности, становища за съгласуване на инвестиционни проекти, определяне на режими на опазване и охранни зони, специализирано документиране, лабораторни изследвания, мониторинг. За целта е необходимо:

Възстановяване на доверието в института чрез:

- целенасочени действия, постоянен диалог и консултации с правителство, Министерството на културата, Министерството на туризма, МРРБ, Министерството на образованието, БАН, музеи, университети, Националния археологически институт и музей, КАБ, КИИП, ИКОМОС, Камара на строителите, НСОРБ, Българската православна църква и другите религиозни организации, организации в туристическия бранш, граждански сдружения, експерти и други организации, стопанисващи обекти на културното наследство;
- осъществяване на прозрачност и публичност на вземаните решения по съгласуване на инвестиционни намерения, чрез провеждане на експертни съвети с участието на външни експерти от професионални организации като ИКОМОС, КАБ, КИИП и др. Провеждане на изнесени, открити заседания на експертния съвет по региони с участието на местни професионални и обществени организации;
- осигуряване на широка обществена подкрепа и политическо съгласие за стратегическото значение на недвижимото културно наследство и за ролята, което то има за стабилизиране на обществените отношения чрез медийни изяви, в които да се обсъжда опазването на НКН и значението му като съставна част от системата за национална сигурност.

Осъществяване на промени в НИНКН за постигане на адекватност между законодателно поставени отговорности и структура на института

Промените следва да се извършат след постигане на вътрешно-организационен консенсус относно концепцията за развитие на института, като за целта се проведе изслушване на мнението на работещите и работилите в института експерти. Следва да се проведат и консултации с гореизброените министерства, организации, сдружения и външни експерти. Необходими са промени в следните направления:

А. Подобряване вътрешната организация:

- създаване на математически/технологичен модел на процесите, вътрешната организация и последователността на движение на преписките с цел подобряване на ефективността им и осъществяване на процесите в електронна среда;
- цифровизиране на процеса по приемане на документи, разпределяне, издаване на становища, съгласуване с МК, както и на връзката с потребителите, като крайна цел е преминаване на изцяло електронно разглеждане и съгласуване на постъпилите заявления;

- разширяване на материалната база и създаване на:
  - информационни центрове в страната и чужбина;
  - център за специализирано професионално обучение;
  - оборудване на нова химична лаборатория /вариант лабораторията да е мобилна/.
- попълване на щата чрез провеждане на конкурси;
- промяна в Правилника за дейността на института.
- връщане на научно-изследователската дейност в работата на института.

Б. Промени в законодателството и структурата на НИИКН

– инициране на промени в ЗКН и в наредбите, свързани с опазване на НКН, които да осигурят по-ефективен контрол на процесите на всички нива – държавно и общинско

Примери: 1. *Никъде в ЗУТ и в ЗКН няма изискване проектите, съгласувани с НИИКН, да се регистрират в общинските администрации и когато става въпрос за фасадна реставрация, за която не се издава разрешение за строеж, то общините нямат информация и съответно възможност за контрол върху извършващата се намеса;*

2. *Системата за реакция при установени незаконни намеси в НКН е тромава и неефективна. Много често за времето, за което предвидените процедури се задвижват, намесата в обекта е извършена, като при това тя не винаги е обратима.*

– създаване на работещ механизъм на държавно и общинско съфинансиране на реставрационните намеси в обекти на наследството. *Може да се започне с нещо малко, но актуално и с голям ефект - съфинансиране реставрацията на автентична дограма, вместо нейната подмяна, а при унищожена вече дограма - възвръщането на оригиналния ѝ вид, на базата на архивни материали.*

– изследване на възможността за подобряване работата на института чрез създаване на нови териториални звена или като компромисно решение - създаване на нова длъжност – главен архитект на недвижимото културно наследство. Идеята е институтът да има представители във всички области, които да следят отблизо процесите на опазване на наследството, да са запознати с проблемите, с извършващите се намеси, със състоянието на обектите и т.н.

аа) води публичен регистър на недвижимите културни ценности

Публичният регистър на НКЦ се нуждае спешно от актуализация. Голяма част от обявените и декларираните обекти днес не съществуват или са преизградени наново по начин непредполагащ присъствието им регистъра. Липсват режими на опазване за голяма част от НКН, което създава сериозни проблеми при издаването на съгласувателни становища. При актуализацията е задължително да се определят и преразгледат границите и режимите на опазване. Дейността изисква преразглеждане и уточняване на критериите, по които ще се работи. Необходимо е:

– съставяне на план – програма с график по области, за актуализиране списъка на НКН, като и изучаване и деклариране на нови обекти;

– за осъществяването на такъв огромен по обем работа е необходимо да се привлекат архитекти от територията на цялата страна. Това може да стане със съдействието на професионални организации по области, на музеите, на КАБ и РКАБ, на завършилите курса „Шайо“ за опазване на недвижимото културно наследство, които наброяват над 100 души. Може да се потърси и съдействие от студенти по архитектура, специализиращи в областта на опазване на КН;

– необходимо е предварително обучение, провеждане на инструктаж, задаване на указания. Необходимо е да съставят групи, които да работят под ръководството на предварително одобрени и лицензирани по чл. 165 от ЗКН опитни архитекти.

бб) поддържа национален документален архивен фонд (НДА) и информационен център

Поддържането на НДА е постоянен процес и се състои в обработка и цифровизиране на наличната документация, попълване с нова документация, класифициране по различни критерии, предоставяне на информация. Задачата е архивът да се дигитализира изцяло, като се създаде подходяща платформа за работа с информацията и предоставянето ѝ. Необходимо е закупуване на съвременна дигитална техника, включително за триизмерно заснемане на обекти, техника и софтуер за обработка на данни, дрон и др.;

вв) провежда дейност, включително и научноизследователска, по издирване и изучаване и предлага деклариране и предоставяне на статут на обекти на недвижимото културно наследство

Към момента в България няма разработени критерии за обекти от времето на социализма, културни пейзажи и др. Следва да бъдат създадени такива и да бъде проведена целенасочена дейност по

издирване, изучаване и обявяването им.

гг) извършва специализирано документиране на недвижими културни ценности и на наличната информация за тях, както и създава и поддържа специализирана карта на НКЦ

Специализираното документиране следва да обхваща по-широк спектър от информация, като отрази и актуалното състояние на обектите. Необходимо и периодично обновяване на геодезичната и друга техника и системи за обработка на данните. За целта могат да се ползват съвременни средства за спътниково наблюдение (чрез абонамент). В Германия това е успешна практика за проследяване на съществени промени по обектите.

г) възможности за усъвършенстване на обслужването на физически и юридически лица, възможност за подаване на заявления по електронен път, плащане по електронен път

– необходимо е да се въведе електронна система за съгласуване на проектите, което ще позволи по-голяма ефективност при обработката им. За целта е нужно да се изработи регламент в съответствие със Закона за електронно управление. Възможно е, следвайки опита на някои страни, да се премине изцяло към електронно подаване, обработка и съгласуване на инвестиционните проекти;

– в улеснение на гражданите, с цел да се намали броят на отрицателните становища и като първа стъпка от реализирането на по-мощна информационна кампания, на сайта на института е необходимо да се качат основни изисквания към проектите и проектите разработки.

Пример: В работата ми като главен архитект на Район „Централен“ - община Пловдив, съм свидетел на системни и повтарящи се нередности в изработването на проекти за реставрация на НКЦ. Внасят се инвестиционни проекти в обхват, засягащ само част от фасадите на съответната сграда, без да има предварително изработена обща визия и концепция за експониране, без задължителното проучване и документиране.

Резултатът от тази недобра практика е особено виден по главната пешеходна улица на Пловдив. На фасадите на сградите НКЦ се четат съвременни строителни намеси, разнотилни, несъгласувани и противоречащи си, извършени с неподходящи и несъобразени с историческия контекст на средата материали.

– необходимо е да се подава съвременна информация за възможностите за финансиране на сгради НКЦ – предстоящи и актуални;

– всеки собственик на НКЦ, както и проектантите трябва да могат да направят справка за статута на сградата, предписанията и режимите, отнасящи се до нея, както и за възможните строителни или реставрационни намеси, които е позволено да се извършват;

– добре е да се даде възможност на собствениците на НКЦ да могат да подават към НИИ НКЦ, включително и по електронен път, на архивни материали и документи, както и информация за актуалното състояние на стопанисваните от тях сгради;

– част от горните дейности могат да залегнат в работата на новия информационен център.

д) финансово-икономическа стратегия за развитие на Националния институт за недвижимо културно наследство, възможности за осигуряване на допълнителни средства

Културните институти определят самостоятелно своите задачи и структури, съобразно предмета на тяхната дейност. Те могат да извършват допълнителни дейности, включително и стопански, свързани с техните цели и задачи, и получените средства остават на тяхно разпореждане. По същия начин се постъпва с получени суми от дарения, международни програми и споразумения, ако те не са предвидени да се насочват към държавния бюджет.

– предоставяне на платен достъп в електронен вид на архивната информация през интернет платформата при регламентиране на достъпа, с оглед на осигуряване на защита на личните данни, авторските права и др;

– провеждане на различни по времетраене и насоченост платени обучения и семинари;

– извършване на лабораторни изследвания и анализи по поръчка на частни лица и институции;

– консултантска дейност;

– целеви дарения.

е) виждане за участие в програми, проекти, международно сътрудничество

- подновяване на споразумението с Министерство на културата на Република Франция и включване на двугодишния курс, който ръководя, провеждан съвместно с Ecole de Chaillot, за архитекти по опазване на недвижимото културно наследство, като обучителен курс с постоянен статут към Министерството на културата;
- създаване на различни информационни материали – печатни и електронни, към сайта на института в помощ на собствениците и ползвателите на обекти НКН, ползвайки опыта на партньори от Франция, Германия, Италия и други страни с богата практика в тази област;
- осъществяване на обмен на експерти за решаване на конкретно възникнали проблеми;
- осъществяване на контакти с държавни структури, университети и експерти, работещи в областта на опазване на НКН в съседни на България страни – Македония, Гърция, Турция, Сърбия, Албания, Румъния и др., за запознаване със състоянието и изучаване на културно наследство намиращо се на тяхна територия, свързано с българската история;
- ползване на познанствата и контактите с архитекти от Македония, Сърбия и Турция, завършили или гости на курса по опазване на недвижимото културно наследство към Ecole de Chaillot за провеждане на общи изследователски проекти, свързани с общото културно наследство.
- установяване на практика за обмен на информация с музеите в България и НАИМ, свързана с нови археологически находки и резултати от проучвания.
- работи с училищата. Популяризирането на културното наследство по своята същност е превантивна работа по неговото опазване.

ж) мерки за развитието на човешките ресурси, за поддържане и обновяване на материалната база с оглед създаване на оптимални условия за работа на НИНКН

- организиране на ежегодни обиколки на територията на страната с цел запознаване със състоянието на културното наследство, както и установяване на контакти с общинските структури, отговарящи за стопанисване на обектите;
- отпускане на стипендии, изпращане на специализация или стаж на експерти от института във водещи европейски организации като ICCROM, ICOMOS и др.;
- изнасяне на част от дейността на института към регионални звена, които да облекчат работата на НИНКН по даване на становища за част от подаваните заявления;
- създаване на материална база свързана с дейности по преминаване към дигитална основа на работата на института;
- за да се превърне НИНКН в привлекателно място за млади специалисти е необходимо създаване на условия за професионално и кариерно развитие. Реализиране на дейностите по изучаване, и документиране, може да стане тема на научни разработки.

ж1) мерки по подобряване на експертно методическата дейност

Предлагам да се възстанови редовната работа на експертните съвети. Това ще създаде атмосфера на прозрачност в дейността на института и по-голяма обективност на решенията и преписките, свързани със становища по искания за съгласуване на проекти на устройствени планове програми, планови задания, визи, проучвания, проекти и др. В работата на експертния съвет, провеждан ежеседмично в НИНКН, следва да бъдат включени представители на КАБ, ИКОМОС и др. Вариант е онлайн предаване на заседанията.

з) етапи за реализация на концепцията

Работата по реализацията на концепцията е възможна само в условията на политическа воля, доверие, взаимодействие и подкрепа от страна на всички структури, заинтересовани страни и участващи в процеса на опазване на културното наследство. Ето защо гореописаните промени следва се обмислят внимателно и осъществят в рамките на реалностите. За целта е необходимо:

В рамките на 60 дни: **1.** Организиране на работни срещи с експерти в областта на опазване на културното наследство; изслушване на мнението на експертите, работещи в НИИ НКН и МК; срещи на политическо ниво; проучване на опита в други страни. **2.** Създаване на работна група.

В рамките на 6 месеца: **1.** Предлагане на промени в Правилника за дейността на института въз основа на прецизен анализ, на базата на концепцията за развитие на института /след провеждане на съответните консултации/. **2.** Деветото издание на курса може да стартира още през есента на 2019 г. За целта е необходимо целево осигуряване на материална база – обзаведени и оборудвани помещения, които да се ползват и като информационен център; **3.** Структуриране на вътрешната организация и последователност на движение на преписките и на дейностите в института.

В рамките на една година: **1.** Привеждане в действие на план-програмата за актуализиране на списъка на НКН; **2.** Преговори и кандидатстване за финансиране на оборудването на химична лаборатория; **3.** Попълване и по възможност увеличаване на щата на института; **4.** Закупуване на необходимата техника и софтуер за преминаване към цифрова обработка на преписките. Цифровизирането на процеса на съгласуване на инвестиционните проекти може да се извърши на етапи, съобразно напредъка на дигитализацията на архива и актуализацията на регистъра на НКЦ. Като първа стъпка може да се разработи дигитална система за разглеждане и полагане на цифрови подписи, включително от Министъра на културата, което ще позволи преглеждане и съгласуване на становища дори и за времето на негово отсъствие от страната; **5.** Реализиране на мерките по буква г).

В рамките на три години: за този период е възможно цялостно осъществяване на промените, заложи в концепцията. Ясно осъзнавам, че неизвестните в този процес са много и че решаването на част от проблемите не са от компетенцията на директора на института, нито на един отделен човек.

Опазването на културното наследство е мисия. На базата на опита, който имам, виждам своята роля в обединяване и канализиране усилията на всички, които милеят за културното наследство в България.